

Стрілецька І. І. Особистісна тривожність як складний полідетермінований психічний процес / І. І. Стрілецька // Інсайт: [зб. наук. праць студентів, аспірантів та молодих вчених / ред. кол. І.В. Шапошникова, О. Є. Блинова та ін.]. – Вип. 13. – Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2016. – С. 299–301.

ОСОБИСТІСНА ТРИВОЖНІСТЬ ЯК СКЛАДНИЙ ПОЛІДЕТЕРМІНОВАНИЙ ПСИХІЧНИЙ ПРОЦЕС

Стрілецька І.І.

Херсонський державний університет, inna.strileckaya2@gmail.com

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор О.Є. Блинова

Постановка проблеми. Проблема тривожності, як особистісної властивості, завжди була для психології актуальною і сьогодні її дослідженню присвячено велику кількість ґрунтовних наукових праць. Аналіз сучасних досліджень засвідчує, проблема тривожності залишається однією з найбільш складних та дискусійних як у теоретичному так і прикладному аспекті – сутність її феномену досить важко концептуалізувати, а біосоціальна система, в якій вона виникає дуже складна. Систематизація напрямів дослідження тривожності з точки зору її феноменології, функцій і теорій свідчать про відсутність наукової єдності у тлумаченні поняття «тривожність» та підходах до його операціоналізації [1; 2; 3; 4].

Виклад основного матеріалу статті. Складні соціально-економічні зміни, які відбуваються в сучасному суспільстві вимагають від пересічної людини стійкості до стресових ситуацій, швидкої й конструктивної адаптації до змінних умов існування, конкурентоспроможності, оскільки без цього неможливий прогресивний розвиток особистості. Але, на жаль, сьогодні, саме в ці періоди нестабільності економіко-політичних відносин у суспільстві, відбувається інтенсивна примітивізація свідомості молоді, відзначається зростання цинізму, брутальності, жорстокості, агресивності. А за цими зовнішніми проявами криються внутрішні, глибинні переживання – побоювання, тривога, страх і як наслідок тривожність, як набута властивість особистості. Проблема тривожності займає особливе місце у сучасному науковому знанні [8]. Увагу до проблеми тривожності приділяло багато науковців про, що свідчать численні

дослідження, які здійснили радянські психологи (Ф.Є. Василюк, О.І. Захаров, І.В. Імедадзе, Б.І. Кочубей, М.Д. Левітов, О.В. Новікова, Ю.Л. Ханін та ін.), українські та російські вчені (С.Ю. Алашеєв, В.М. Астапов, Ф.Б. Березін, О.О. Залученова, Є.П. Ільїн, О.В. Казаннікова, Є.М. Калюжна, Л.М. Костіна, В.М. Крайнюк, Д.О. Леонтєв, Є.К. Лютова, Я.М. Омельченко, Г.М. Прихожан, С.О. Ставицька, О.О. Халік, Н.Ф. Шевченко, В.І. Юрченко та ін.), а також зарубіжні психологи (Д. Айке, К. Ізард, Р. Мей, О. Ранк, Ч. Рікфорт, Г. Салліван, З. Фройд, К. Хорні та ін.). Знайдеться не так багато таких психологічних явищ, значення яких одночасно оцінюється і надзвичайно високо, і достатньо вузько, навіть функціонально. З одного боку, це «центральна проблема сучасної цивілізації», а з іншого найважливіша характеристика нашого часу: їй надається значення основного «життєвого переживання сучасності». Тому, не дивно, що цій проблемі присвячена велика кількість досліджень, причому не тільки у психології та психіатрії, але й в біохімії, фізіології, філософії та соціології [4; 6; 8; 10].

На загально-психологічних засадах тривожність визначається як багатопланове системне явище, що проявляється на всіх рівнях психічної активності особистості і може бути охарактеризовано кількісно (за рівнем інтенсивності прояву: низька, помірна, висока), якісно (за різновидами, тобто, залежно від того, який аспект особистості фрустрований з боку соціального оточення: шкільна (гностичний), самооцінна (афективний), міжособистісна (поведінковий)) і змістовно (за детермінантами: ситуативна та особистісна тривожність) [4, с. 10].

Більшість дослідників дотримуються спільної думки стосовно того, що тривожність – індивідуально-психологічна особливість, яка виявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій. Безпосередньо, такої думки і українські психологи, які присвятили свої роботи вивченню цього явища (Є.М. Калюжна, Я.М. Омельченко, С.О. Ставицька, О.О. Халік, І.А. Ясточкіна та ін.).

У своїх працях Є.М. Калюжна, присвячених вивченню психологічних механізмів етіогенези тривожності в функціональній площині, здійснила спробу концептуального обґрунтування нового підходу до операціоналізації феномену «особистісна тривожність» з позицій структурно-функціонального детермінізму та системно-генетичного аналізу. І дійшла висновку, що особистісна тривожність у підлітків проявляється «як функціонально детерміноване утворення», внутрішня структура якого представлена інтегративною сукупністю функціональних детермінант (доцільність, спрямованість та результативність адаптаційної активізації). Ґрунтуючись на змістовному аналізі встановлених в ході емпіричного констатування тенденцій було побудовано концептуальну модель функціональної організації особистісної тривожності у підлітків, що представлена інтегративною сукупністю її функціональних детермінант. На підставі якої було сформульовано висновок про те, що стабілізація особистісної тривожності на індивідуальному рівні інтенсивності детермінується й підтримується ступенем самоактивації, необхідної особистості для досягнення релевантної її віковим та соціальним потребам мети [4].

Я.М. Омельченко, вивчаючи тривожні стани в молодшому шкільному віці, трактує особистісну тривожність як індивідуальну рису особистості, яка найчастіше домінує в структурі психіки [5, с. 7-10].

С.О. Ставицька розглядає особистісну тривожність як інтегративне особистісне явище, стале особистісне утворення, пов'язане з переживаннями негативної модальності; схильність індивіда до переживання тривоги, яка характеризується низьким порогом виникнення її реакції; стабільну індивідуальну властивість особистості. Виникнення особистісної тривожності зумовлене незадоволеністю основних потреб індивіда та переживанням, у зв'язку з цим, постійно діючих фрустраційних станів. Поведінкові прояви особистісної тривожності полягають в загальній дезорганізації діяльності, що порушує її спрямованість та продуктивність [4; 6, с. 15; 8].

На думку О.О. Халік, особистісна тривожність є стійкою властивістю особистості, яка характеризується підвищеною схильністю відчувати тривогу через реальні чи уявні небезпеки, визначається фізіологічними, когнітивними, емоційними й поведінковими аспектами та відіграє переважно негативну функцію [7; 8, с. 12].

І.А. Ясточкіна вважає, що термін «особистісна тривожність» використовується у якості стійкої характеристики особистості, як її властивість, яка відображає потенційну схильність розцінювати різні ситуації як погрозливі; для визначення здатності індивіда відчувати стан тривоги. Надмірна тривожність свідчить про порушення в особистісному розвитку. Причини формування цього явища знаходяться як у генетичних факторах розвитку психіки, так і соціальних. Тривожність як психічна властивість має яскраво виражену вікову специфіку, так наприклад, у ранньому юнацькому віці особистісна тривожність зумовлена трьома групами психологічних чинників: особистісними, адаптаційними та мотиваційними [9; 10, с. 17-18].

Висновки. Таким чином, тривожність розуміють як індивідуально-психологічну особливість, яка проявляється в схильності людини до переживання стану тривоги при очікуванні несприятливого розвитку подій. А також як гіпотетичну «проміжну змінну»; як тимчасовий психічний стан, який виникає під впливом стресових факторів; як фрустрацію соціальних потреб та як мотиваційний конфлікт. В свою ж чергу, особистісна тривожність є складним, полідетермінованим психічним утворенням, яке проявляється на емоційному, когнітивному та поведінкових рівнях.

Список літератури:

1. Астапов В. М. Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общая редакция В. М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008.– 240 с.
2. Астапов В. М. Тревожность у детей / В. М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008.– 160 с.

3. Астапов В. М. Функциональный подход к изучению состояния тревоги / Тревога и тревожность. Хрестоматия / Сост. и общая редакция В. М. Астапова. – М.: ПЕР СЭ, 2008.– С. 151–160.
4. Калюжна Є. М. Психологічні механізми особистісної тривожності у підліткового віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Є. М. Калюжна. – Київ, 2008. – 29 с.
5. Омельченко Я. М. Корекція тривожних станів молодших школярів засобами кататимно-імагінативної психотерапії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Я. М. Омельченко. – Київ, 2006. – 20 с.
6. Ставицька С. О. Психолого-педагогічні умови подолання особистісної тривожності у дітей молодшого шкільного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / С. О. Ставицька. – Київ, 1999. – 19 с.
7. Халік О. О. Тривожність на початкових етапах професійного становлення особистості / О. О. Халік // Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. К-ПНУ ім. Івана Огієнка, Ін-т психології Г. С. Костюка АПН України. – 2014. – Вип. 23. – С. 663-676. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Pspl_2014_23_60.pdf
8. Халік О. О. Тривожність як чинник дезадаптації практичних психологів-початківців : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О. О. Халік. – Київ, 2010. – 20с.
9. Ясточкіна І. А. Прояви тривожності серед студентської молоді / І. А. Ясточкіна // Вісник Запорізького національного університету. Серія : Педагогічні науки. – 2014. – № 1 (22). – С. 173-180.
10. Ясточкіна І. А. Психологічні чинники виникнення та корекція особистісної тривожності у ранньому юнацькому віці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / І. А. Ясточкіна. – Київ, 2011. – 20 с.